

punishment. Quite controversial theory of criminal law is a scientific position on this issue. However, analysis of these theories led us to the fact that the basis of the object of the crime, we still put the category of «public relations» because we think this position is the most investigated and quite reasonable, except that in practical terms it is much confident than others.

Standards of the Criminal Code of Ukraine establishes criminal liability for separatism, namely st. 109 Criminal Code of Ukraine «Actions aimed at violent change or overthrowing the constitutional order or the seizure of state power». Article 110 of the Criminal Code of Ukraine «Infringement of territorial integrity and inviolability» and Article 111 of the Criminal Code Ukraine «State treason».

These articles we have enshrined in Section 1 of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine as rules that are directly aimed at protecting the national security of Ukraine. In this article we are talking about national security is not just a category that protects the interests only of the state, we focus on the fact that the basis of this concept lays the Protection of Ukraine as a social community of people who live in the same area and interested in a sovereignty, preservation form of government integrity and inviolability of state.

Therefore, we emphasize that ignoring the changes that occur in our country, improper display them in law, endangers the physical and spiritual existence of the Ukrainian people, thus leading to the destruction of the state.

Key words: *object of crime, national security, the foundations of national security, public relations, values, welfare, national interests, national values, territorial integrity, separatism, the foundations of democracy.*

Стаття надійшла 22 квітня 2017 р.

УДК 343.9:347(477)

О. В. Ковальчук

КРЕДИТНІ СПІЛКИ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено процеси виникнення і розвитку установ дрібного кредитування (кредитних спілок) на території сучасної України. Заналізовано основні організаційно-правові форми кредитних установ, визначено особливості нормативно-правового регулювання у цій сфері. Розкрито провідні ідеї та принципи функціонування двох різних систем кооперації, що стали основою сучасного кооперативного руху. Охарактеризовано розвиток кооперації та кредитних спілок у країнах Європи, а також в окремих регіонах тогочасної України, що перебувала у складі Російської імперії та Польщі. Висвітлено сучасний стан законодавчого регулювання діяльності кредитних спілок в Україні.

Ключові слова: *кооперативний рух, кооперативна система, кредитні спілки, кредитування, прибуток, фінансові послуги.*

Постановка проблеми. Сучасні погляди на кредитну систему України повинні базуватися на об'єктивному науково обґрунтованому аналізі та осмисленні історичного досвіду діяльності банківських і небанківських кредитних установ як в Україні, так і в інших державах світу.

Хоча нинішній стан національного банківського та податкового законодавства можна охарактеризувати як доволі прогресивний, однак багато правових аспектів функціонування фінансово-кредитної системи залишаються не дуже впорядкованими, особливо це стосується діяльності небанківських кредитних установ.

Водночас історичний досвід виникнення та розвитку системи установ дрібного кредитування може мати суттєве значення для формування системи кредитної кооперації в Україні, що зумовлює актуальність теми нашого дослідження. Досвід кооператорів минулого можна використати у розбудові свідомо громадянського суспільства, оскільки сформована світова кооперативна модель має всі можливості для стимулювання сучасного розвитку економіки та народного господарства в Україні.

Стан дослідження. Аналіз дотичних наукових праць вказує на те, що здебільшого це питання досліджували в історико-економічному аспекті представники різних галузей. Серед них найперше варто назвати В. В. Вісина (в історичному аспекті вивчав кооперативний рух на Волині у XIX–XX столітті), І. С. Дружкову (студіювала правові умови розвитку кредитно-банківських установ на півдні України у 60–70-х роках XIX ст.), Т. В. Ковальчук (з'ясовувала роль православного духовенства у розвитку кооперативного руху Наддніпрянської України), Л. Н. Крот (розкривала роль земств у становленні і розвитку кредитних закладів в Україні), М. П. Ткач (досліджувала правове регулювання діяльності установ дрібного кредиту Російської імперії) та ін. Тимчасом виникнення та особливості правового регулювання порядку функціонування кредитних установ залишаються поза увагою вітчизняних вчених-правознавців.

Метою статті є аналіз основних організаційно-правових форм установ дрібного кредиту, механізму їх правового регулювання та найважливіших проблем забезпечення діяльності у міській та сільській місцевості.

Виклад основних положень. Кредитні спілки та інші кооперативні форми самоорганізації населення, як пише В. В. Гончаренко, сприяють перетворенню грошових заощаджень громадян у фінансові ресурси. Їхня відмінність і перевага над іншими фінансово-кредитними інститутами полягає у тому, що вони мобілізують найдешевші

фінансові ресурси, використання яких спрямоване на розвиток бізнесу і розширення споживчого попиту населення [1, с. 13–19].

Основною вітчизняного кооперативного руху в галузі кредиту стали ідеї «батьків» німецької кооперації Германа Шульце-Деліча і Фрідріха Вільгельма Райффайзена. Саме вони спонукали сільське населення Німеччини заощаджувати свої кошти в кредитних спілках і за потреби користуватись дешевшими кредитами, ніж це було можливо в інших кредитних установах чи у приватних осіб. Кооперативна система Г. Шульце-Деліча охоплювала споживчі товариства, позичково-ощадні каси і продуктивні асоціації. Основу економічної сили кредитного товариства він убачав в утворенні пайового капіталу, який слугував сполучною ланкою між його членами. Г. Шульце-Деліч був рішучим опонентом виключно державного регулювання діяльності кредитних кооперативів.

Ф. Райффайзен розробив та реалізував на практиці ідею організації сільських кредитних кооперативів на основі принципів, які надалі стали підґрунтям діяльності Міжнародного кооперативного альянсу, як-от: 1) відсутність вступних і пайових внесків; 2) спільна необмежена відповідальність за зобов'язаннями кооперативу; 3) видача позики тільки членам товариства і тільки на виробничі потреби; 4) обмежена кількість позичальників; 5) робота членів правління на громадських засадах; 6) заборона участі в інших товариствах; 7) намагання здешевити позики.

Між цими двома системами були й певні розбіжності, з яких найсуттєвішими можна назвати такі: 1) райффайзенівські товариства обслуговували виключно сільське населення, тоді як шульце-делічевські були змішаними за професійним складом і діяли переважно у містах; 2) перші обмежували свою діяльність невеликими районами, головним чином, сільськими приходами, а другі діяли на значно ширшій території; 3) товариства Райффайзена працювали без пайового капіталу, натомість шульце-делічевські намагалися створювати власний основний капітал, для чого вимагалися досить значні пайові внески [2, с. 22].

Досвід роботи німецької кооперативної системи виявився дуже успішним і за кілька років поширився на всю Європу (зокрема Росію та Україну), США, Японію та інші країни.

У 50–60 роках XIX ст. кредитна кооперація з'явилася в Італії, Австрії, Бельгії, Росії; з 80-их років – у Франції; з 90-их років – в США, Канаді, Сербії, Хорватії, Болгарії, Румунії, на початку XX ст. – в Індії, Іспанії, Японії, Кіпрі, Фінляндії [3, с. 105]. У цей же час виникають кооперації (зокрема кредитні) в країнах Азії, Африки,

Австралії. В кінці XIX – на початку XX ст. кредитна кооперація виникла майже у всіх країнах світу.

За ступенем розвитку та поширеності кредитної кооперації друге місце після Німеччини належало Італії. Пропагандистом та організатором був Л. Луццаті – італійський державний діяч, юрист та економіст, Прем'єр-міністр Італії в 1910–1911 роках. Він у 1865 році створив Міланський народний банк. Народні банки діяли за принципами товариств Г. Шульце-Деліча, вони об'єднували представників різних професій, створювалися і в містах, і в сільській місцевості для фінансової взаємодопомоги особам, котрі мали в цьому потребу. У Великобританії створення кредитних спілок пов'язане з ім'ям журналіста А. Дежардена. 6 грудня 1900 року він організував серед мешканців міста Левіт невеличку кредитну спілку для стимулювання економічної та фінансової взаємодопомоги, пропаганди християнських і гуманістичних принципів, підтримки своїх членів. Він же створив і першу кредитну спілку у США – для франкомовних американських католиків. У Франції перші кредитні кооперативи почали утворюватись у 60-ті роки XIX століття. Прийнятий у 1884 році Закон про організацію системи «Креді агриколь» став законодавчою базою їхнього функціонування [4, с. 91–92].

В Україні перші організації фінансової взаємодопомоги та економічного самозахисту населення з'явилися у 60-х роках XIX століття у формі ощадно-позичкових і кредитних товариств, які розвивались надзвичайно швидкими темпами, полегшуючи життя широких верств населення. В історії кредитно-кооперативного руху збереглися згадки про перші ощадно-позичкові товариства в м. Одесі (1861 рік), ощадно-позичкове товариство серед міщан м. Гадяча на Полтавщині (1869 рік) [5, с. 335].

Проте вже на початку 80-х років цього ж століття процес виникнення кредитних кооперативів істотно уповільнився. Це було зумовлено цілою низкою причин. По-перше, деякі ощадно-позичкові товариства утворювалися лише для одержання від земства чи держави «легких грошей», що використовувались неефективно. По-друге, недостатність коштів обмежувала для цих товариств максимальний термін дії позички до дев'яти місяців. Це ускладнювало кредитування дрібних підприємців, надто селян.

Короткотерміновий кредит особливо не влаштовував тих, хто хотів придбати засоби виробництва. По-третє, господарська ініціатива малодосвідчених кооператорів пригнічувалася жорстким наглядом з боку міністерств фінансів та внутрішніх справ. І нарешті, темпи розвитку вітчизняного кооперативного руху істотно уповільнювалися

через відсутність відповідної правової бази, яка би сприяла його зміцненню.

Період застою тривав до першої половини 90-х років XIX століття. Особлива активність процедури створення й діяльності ощадно-позичкових товариств істотно підвищилася лише з прийняттям у 1895 р. Положення «Про установи дрібного кредиту». Вказаний закон передбачав деякі поліпшення щодо організації та функціонування ощадно-позичкових товариств, визначав роль земств у їхній діяльності, розширив перелік видів діяльності. Дія цього Положення поширювалася на такі установи дрібного кредиту, як кредитні товариства, ощадно-позичкові товариства і каси, та сільські, волосні чи станичні банки і каси. При чому кредитні товариства та ощадно-позичкові товариства мали статус кооперативних. Вказаний документ визначав права кредитних кооперативів як юридичних осіб: вони мали право купувати майно, укладати угоди, брати участь у судових процесах тощо. Крім традиційних операцій (прийому внесків та видачі позик), установам дрібного кредиту дозволялося проводити посередницькі операції з купівлі сировини, знарядь праці, продажу готової продукції. Загальне керівництво кооперативами здійснювало Міністерство фінансів. Крім того, Положенням передбачалося створення кредитних товариств, головною метою яких було надання малозабезпеченим селянам дешевих кредитів для розвитку господарської діяльності, а також можливості розміщувати свої заощадження для збільшення прибутку. Основний капітал таких товариств формувався з позик Державного банку, який надавав кредити терміном на один рік [6, с. 40].

Кредитна кооперація ще більше активізувалась після затвердження у 1896 році, одночасно зі статутом ощадно-позичкового, типового статуту кредитного товариства, діяльність якого орієнтувалася на потреби села. Завдяки фінансовій підтримці державного банку кількість кредитних товариств досить швидко зростала.

Визначальною в історії (і українській, і польській) кредитної кооперації є діяльність, яку провадив польський кооператор Ф. Стефчик, що був ініціатором створення позичкових кас взаємодопомоги, які після його смерті отримали назву «каси Стефчика». Він у 1890 році в Черніхові, біля Кракова, заснував перший ощадно-позичковий кооператив на польських землях, пізніше був директором Бюро Патронату Ощадних і Позичкових спілок при Крайовому відділі у Львові, далі співзасновником і головою Об'єднання сільськогосподарських кооперативів та автором численних праць про кооперацію [7, с. 78].

У XIX ст. спостерігається дещо хаотичний рух створення кредитних спілок. Виникла нагальна потреба у формуванні певної структу-

ри, узагальненої системи, яка б об'єднувала розрізнені кредитні кооперативи, контролювала та координувала їхню діяльність. Ініціатором створення кооперативного об'єднання виступив український політичний діяч та засновник системи кредитної кооперації К. Левицький. У 1898 році у м. Львів створено «Красвий союз кредитовий», до якого ввійшли 17 кооперативів. Він надавав необхідні документи, допомагав налагодити роботу, позичав гроші та наглядав за їхнім розвитком. Кость Левицький був призначений першим директором «Красового союзу кредитового» [8, с. 62].

Кооперація на початку ХХ ст., пише Ю. І. Магась-Демидас, стала вагомим чинником економічного і суспільно-політичного життя українських земель. Значний вплив на розвиток кооперації мали земства, які, для прикладу, на Волині, почали діяти з 1904 р. на основі Положення про управління земським господарством від 2 квітня 1903 р. у дев'яти західних губерніях. Незважаючи на те, що у Правобережній Україні земства з'явилися пізніше, ніж в інших районах Російської імперії, і вони перебували під контролем місцевої адміністрації та органів міністерства внутрішніх справ, не мали законодавчих і виконавчих функцій, їхня роль була надзвичайно великою. Співробітництво земств із кооперативами обумовлювалося прагненням земських службовців налагодити тісніший зв'язок із населенням та оптимізувати свою роботу. Практика засвідчила, що діяльність земських установ мала більший успіх там, де вони співпрацювали з кооперативами. Наприклад, під час продажу сільськогосподарських машин надавалася допомога окремим господарям, а створення при кооперативах прокатних пунктів, показових полів, садів та пасік давало можливість охопити значну кількість селянських господарств. Допомога земств кредитній кооперації регулювалася Положенням про установи дрібного кредиту 1904 р. і особливим Наказом, виданим Комітетом у справах дрібного кредиту у липні 1910 р. Згідно з цими документами, допомогу кооперативам мали надавати земські каси дрібного кредиту [9, с. 134–135]. Попри всі здобутки, науковець наводить кілька факторів, які негативно впливали на розвиток кооперації, – це неосвіченість селян, русифікація та безсистемність самої допомоги з боку земств.

Оскільки більша частина сучасної України на той час перебувала у складі Російської імперії, доречно детальніше зупинитися на тодішньому регулюванні питань кооперації. У Російській імперії перші спроби організувати банки, які можна розглядати як форми дрібного кредиту, робилися навіть окремими поміщиками. Основною формою такого кредиту стала кредитна кооперація, яка поступово почала виходити з-під державного контролю і залишатися під опікою органів

місцевого самоврядування та приватних осіб. Після відміни кріпосного права виник практичний інтерес до організації установ дрібного кредиту, заснованого на принципах «взаємодопомоги» та круговій поручці. На таких принципах були засновані позичково-ощадні і кредитні товариства, а також кооперативні банки [10]. Найбільшого розвитку установи дрібного кредиту набули після проведення столипінської аграрної реформи, а контроль за такими установами здійснював Державний банк. Законодавство Російської імперії не містило визначення «установа дрібного кредиту», однак ст. 86 Уставу кредитного Зводу законів Російської імперії (Уставу кредитного) регламентувала, що такі установи мають на меті полегшувати сільським господарствам, землеробам, ремісникам і промисловцям, так само утвореним ними артілям, товариствам, а також волосним, сільським і станичним товариствам виробництво господарських оборотів, а також придбання інвентарю, постачання їх необхідними для того грошовими коштами на банкових засадах та взяття на себе посередництва за їх оборотами. Згідно зі ст.ст. 103 і 104 Уставу кредитного, створення установ дрібного кредиту визначалося зразковими статутами, що видавалися Управліннями у справах дрібних кредитів та передбачали: 1) порядок формування основного капіталу; 2) перелік дозволених операцій; 3) порядок визначення розміру наданих позик, порядок їхньої видачі та повернення, а також допущення пільг у разі стягнення прострочених платежів; 4) способи забезпечення позик та їхні граничні розміри; 5) умови прийому та видачі вкладів і нарахування на них відсотків; 6) граничний розмір зобов'язань установ (за вкладами та позиками); 7) способи відновлення запасного і спеціального капіталів та їхнього призначення; 8) загальні основи ведення бухгалтерії, звітності та порядок їхньої перевірки, а також розподіл прибутку та покриття збитків; 9) порядок зберігання грошових сум і цінностей; 10) порядок закриття установ та ліквідація їхніх справ [11, с. 20].

У роки Першої світової війни, незважаючи на низку об'єктивних труднощів, кредитна кооперація розвивалася доволі втішними темпами, вона значно поширила сферу своєї діяльності в містах, а найбільше розгорнулася на селі.

У перші ж дні лютневої революції, 20 березня 1917 р., Тимчасовий уряд прийняв загальний кооперативний закон «Положення про кооперативні товариства та їхні союзи». Новий кооперативний закон скасовував усі наявні на той час обмеження щодо організації і діяльності кооперативів та їхніх об'єднань. Він, незважаючи на фактори революційних часів, викликав пожвавлення розвитку кооперативної організації на території колишньої Російської імперії. Слід зазначити, що

кооперативне законодавство Тимчасового уряду протягом тривалого періоду визначало порядок організації та діяльності кооперативних установ що на російських, що на українських землях. Після встановлення на українських землях радянської влади Рада народних комісарів УРСР своїм Декретом «Про об'єднання всіх видів кооперативних організацій» від 10 серпня 1920 року ліквідувала систему кредитної кооперації як таку, а тогочасні кредитні товариства та спілки підпорядкувалися споживчим товариствам. 18 грудня 1920 року було ліквідовано всі товариства приватного кредиту.

Навесні 1921 року проведено спроби стабілізації економічного становища в країні шляхом упровадження нової економічної політики (НЕП). З проголошенням НЕПу розпочався процес створення кооперативної кредитної системи в умовах радянської дійсності. Це був початковий період становлення нової кооперативної системи, а не відродження попередньої – дореволюційної чи післяреволюційної. В організаційній діяльності запанували не демократичні принципи розбудови кооперації, а пристосовані до нових соціально-економічних умов ідеологічні догми більшовиків [12, с. 34–35].

З приходом радянської влади, зі встановленням політики «воєнного комунізму» діяльність ощадно-позичкових товариств було реорганізовано, а згодом забуто, що призвело до ліквідації кредитної кооперації через несумісність командно-адміністративної системи з демократичними кооперативними принципами. 7 жовтня 1925 року ВУЦВК та РНК УРСР ухвалили Постанову «Про порядок ліквідації кооперативних організацій, об'єднання та їх розподіл», а 30 грудня 1925 року Головний кооперативний комітет при РНК УРСР встановив порядок переходу сільськогосподарських кредитних товариств універсального типу на статут кредитного сільськогосподарського товариства.

Можливість відродження кооперативного руху почалася з прийняття у 1988 році Закону СРСР «Про кооперацію». Однак вказаний Закон значно викривляв дійсне уявлення про кооперацію, тому він не вплинув на відродження справжньої природи існуючих видів кооперативних організацій. Вміщені до Закону положення створювали умови для розвитку квазікооперативів. Вони не відповідали первинній ідеї кооперативної форми господарювання. У Законі помилково ототожнювалися поняття «кооператив» і «колективне підприємство».

Розуміння специфіки неприбуткової фінансово-господарської діяльності справжніх кооперативів, до яких належать і кредитні спілки, в українському суспільстві ускладнювалося двома факторами. Першим із них є деформоване уявлення про природу кооперативів як форми господарювання, яке виникло внаслідок дискредитації кооперативної ідеї

у 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., коли під виглядом кооперативного руху почалось відродження підприємницької діяльності.

У незалежній Україні відродження кооперативної ідеї розпочалося за умови відсутності належної законодавчої бази. Кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги громадян почали здійснювати свою діяльність через громадські організації, а не кооперативи, як це було задекларовано в цілому світі.

Дата початку відновлення дійсної кредитної кооперації в незалежній Україні є питанням дискусійним, в різних джерелах зазначені різні дати. Наприклад, Р. Коцовська вважає, що це 1991 р., і пов'язує вказану дату із набуттям чинності Канадської програми розвитку кредитних спілок в Україні [13, с. 101]. І. Брусковська зазначає, що це 1992 р., який є підсумком закономірної реакції населення на економічні зміни в суспільстві [14, с. 91]. На законодавчому рівні реанімування розпочалося у 1993 році – з прийняттям Президентом України Указу від 20 вересня 1993 р., яким було затверджено «Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» [15].

Відновленням української кооперативної ідеї, формуванням структурованого юридичного уявлення та початкової правової основи кредитних спілок слід завдячувати, насамперед, представникам української західної діаспори. Саме вони надавали посильну матеріальну, технічну, інформаційну підтримку при становленні перших кредитних спілок України. Всесвітня рада кредитних спілок та Українська світова кооперативна рада розробили два проекти: Проект Всесвітньої ради кредитних спілок (що фінансувався Агентством міжнародного розвитку та діяв протягом 1993–1999 років) та Програму розвитку кредитних спілок (фінансувалась Урядом Канади та діяла з 1993 року) [16].

Нормативно-правовою основою діяльності перших утворених в незалежній Україні кредитних спілок був Закон України від 16 червня 1992 р. «Про об'єднання громадян», який на сьогодні втратив чинність. Він закріплював норми, що стали основою діяльності кредитних спілок в Україні як відносно нового виду об'єднання громадян. З 1994 року почалося досить швидке створення і поширення кредитних спілок у більшості областей України. У червні 1994 року кредитні спілки із 17 областей України заснували Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ), яка у листопаді 1994 року була визнана повноправним членом Всесвітньої Ради кредитних спілок [17]. Процес прогресивного створення кредитних спілок виявляв низку проблем, з якими їм довелося зіткнутися: це брак детальної законодавчої регламентації, відсутність єдиного державного органу нагляду і контролю, відсутність методичної допомоги у повсякденному вирішенні

організаційних питань стосовно діяльності непоширеного виду громадської організації.

З прийняттям 28 грудня 1994 р. Закону України «Про оподаткування прибутків підприємств» [18], у якому міститься положення про те, що доходи, які складаються з внесків членів кредитних спілок та відсотків за користування кредитом (пасивні доходи), звільняються від оподаткування, кредитні спілки були віднесені до неприбуткових організацій. У подальшому на зміну цьому законодавчому акту 2 грудня 2010 р. прийняли Податковий кодекс України [19], у якому з самого початку кредитні спілки визначалися як неприбуткові організації. Однак у подальшому до Податкового кодексу України були внесені зміни, згідно з якими кредитні спілки з неприбуткових організацій поступово перетворювалися на фінансові установи, що повинні сплачувати податки у разі розподілу отриманих доходів (прибутків) або їхніх частин серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб.

Зараз організаційні, правові та економічні засади створення й діяльності кредитних спілок визначаються Законом України «Про кредитні спілки», в якому констатовано, що кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їхніми об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднання грошових внесків членів кредитної спілки [20].

Висновки. Аналіз виникнення та розвитку кредитної кооперації в Україні дає змогу дійти певних висновків. Кредитні спілки відігравали досить важливу роль у розвитку економіки України та добробуту її населення, незважаючи на той факт, що її територія перебувала у складі різних державних утворень. Значний вплив на її виникнення та розвиток мали науково-теоретичні погляди Г. Шульце-Деліча і Ф. Райффайзена, які фактично були взяті за основу майже в усіх країнах Європи. Розвиток кредитних спілок у Російській імперії найперше вирізнявся тим, що всі процеси, які стосувалися кредитування, були монополізовані державою. Водночас стрижневою метою функціонування кредитних спілок того часу можна назвати намагання розширити свою діяльність на сільські населені пункти та сприяти розвитку сільського господарства.

---

1. Гончаренко В. В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи / В. В. Гончаренко // Финансовые услуги. – 2002. – № 1–2. – С. 13–19.

2. Смит Герберт Г. Лучшие системы организации землевладельческой кооперации и кредита / Герберт Г. Смит. – СПб., 1910. – 126 с.
3. Стадник А. А. Розвиток кооперативного руху в Україні / А. А. Стадник // *Фінанси України*. – 2004. – № 7. – С. 104–108.
4. Мартынов В. Д. Сельские кредитные кооперативы в рыночной экономике / В. Д. Мартынов // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2001. – № 4. – С. 89–95.
5. Лепех С. Кредитні спілки в Україні: історія і сучасність / С. Лепех // *Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія юридична*. – 2001. – Вип. 36. – С. 335–338.
6. Кредитні товариства в Російській імперії // *Финансовые услуги*. – 2011. – № 2. – С. 39–40.
7. Савельева Л. Діяч кредитної кооперації, яким пишаються Польща і Україна / Л. Савельева // *Вісник кредитної кооперації*. – 2008. – № 2 (5). – С. 78–80.
8. Кос Р. Український «Райффайзен» / Р. Кос // *Вісник кредитної кооперації*. – 2007. – № 3. – С. 62–63.
9. Магась-Демидас Ю. І. Роль земських установ у розвитку кооперації Волинської губернії на початку ХХ ст. / Ю. І. Магась-Демидас // *Волинські історичні записки*. Т. 1. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – С. 134–141.
10. Акманов С. С. Организационно-правовые формы местного кредита в сельском хозяйстве дореволюционной России / С. С. Акманов // *Сибирский юридический вестник*. – 1998. – № 1. – С. 44–52.
11. Ткач М. П. Правове регулювання діяльності установ дрібного кредиту Російської імперії у кінці ХІХ – на початку ХХ століття / М. П. Ткач // *Правовий вісник Української академії банківської справи*. – 2011. – № 1. – С. 19–22.
12. Коломоець Т. О. Адміністративно-правове регулювання порядку створення і діяльності кредитних спілок в Україні: монографія / Т. О. Коломоець, А. А. Довгополик. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. – 306 с.
13. Коцовська Р. Р. Етапи розвитку кредитно-кооперативного руху України: аналітичний аспект / Р. Р. Коцовська // *Регіональна економіка*. – 2005. – № 74. – С. 99–104.
14. Брусовська К. І. Стан та особливості розвитку кредитних спілок України / К. І. Брусовська // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. – 2008. – № 7. – С. 90–95.
15. Про тимчасове положення про кредитні спілки в Україні: Указ Президента України від 20.09.1993 р. № 377/93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377/93>.
16. Ковтун Р. Где взять кредит? / Р. Ковтун // *Бизнес*. – 1999. – № 34. – С. 16–17.
17. Інформаційний бюлетень Правління Національної асоціації кредитних спілок України // *Вісник кредитних спілок*. – 1995. – № 25. – С. 24.
18. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80>.

19. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

20. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.

Ковальчук О. В. Кредитные союзы: история возникновения и правового регулирования в Украине

Исследуются процессы возникновения и развития учреждений мелкого кредитования (кредитных союзов) на территории современной Украины. Анализируются основные организационно-правовые формы кредитных учреждений, определяются особенности нормативно-правового регулирования в этой сфере. Раскрываются главные идеи и принципы функционирования двух различных систем кооперации, ставшие основой современного кооперативного движения. Характеризуется развитие кооперации и кредитных союзов в странах Европы, а также в отдельных регионах тогдашней Украины, находившейся в составе Российской империи и Польши. Освещается современное состояние законодательного регулирования деятельности кредитных союзов в Украине.

Ключевые слова: кооперативное движение, кооперативная система, кредитные союзы, кредитование, прибыль, финансовые услуги.

Kovalchuk O. V. Credit unions: genesis and legal regulation in Ukraine

The article deals with the genesis and development processes of small crediting institutions (credit unions) on the territory of contemporary Ukraine. The main legal forms of credit institutions, the peculiarities of legal regulation in this area are analyzed. The basic ideas and principles of cooperation of two different systems that formed the basis of modern cooperative movement are revealed. The characteristics of the development of cooperation and credit unions in European countries and in certain regions of contemporary Ukraine, which was part of the Russian Empire and Poland is presented. The current state of legislative regulation of credit unions in Ukraine is characterized.

Although currently the state of the domestic banking and tax legislation is described as relatively progressive, many legal aspects of functioning of the financial and credit system are not ordered, especially concerning non-bank credit institutions. However, the historical experience of the emergence and development of small lending institutions system may be essential for the formation of credit cooperation system in Ukraine, and this fact predetermine the topicality of this study. Credit unions and other cooperative forms of population self-organization, as writes V. V. Honcharenko, promote the transformation of savings of citizens into financial resources. The experience of the past cooperators can be used in the development of consciously civil society as a formed world cooperative model has all the features to encourage modern development of the economy and the national economy in Ukraine.

Credit unions played a significantly important role in the development of Ukraine's economy and welfare of its population, despite the fact that its territory

was a part of various government entities. The significant impact on its emergence and development had scientific and theoretical views of H. Schulze-Delitzsch and F. Raiffeisen, which were actually taken for the basis of almost all European countries. The development of credit unions in the Russian Empire primarily was distinguished by the fact that all processes related to crediting (lending) were monopolized by the state. However, the attempts to expand its activities in rural areas and promote agricultural development can be designated the main objective of credit unions functioning.

Key words: cooperative movement, cooperative system, credit unions, credit ing , income, financial services.

Стаття надійшла 21 квітня 2017 р.

УДК 343.2

І. В. Красницький

МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО УНОРМУВАННЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проаналізовано підходи до вибору найбільш точного терміна для позначення проблеми вироблення такого кримінального права (законодавства), яке не містило би, з одного боку, положень, що є зайвими (надмірними) саме для цієї галузі, а з іншого – прогалин, коли не мають нормативного вирішення ті чи інші питання, які мусять бути врегульовані саме у кримінальному законодавстві. Доведено, що поняття, які використовуються у кримінально-правовій науці, а саме «межі кримінально-правової охорони», «межі кримінально-правового захисту», «межі кримінально-правового регулювання», «межі кримінально-правової регламентації», не повною мірою відповідають змісту та обсягу окресленої проблеми, отож запропоновано введення в науковий обіг нового поняття «межі кримінально-правового унормування».

Ключові слова: межі кримінально-правового унормування, достатність кримінального законодавства, надмірність кримінального законодавства, оптимальність законодавства; кримінально-правове регулювання; кримінально-правова охорона.

Постановка проблеми. Право загалом і кримінальне зокрема, спираючись на традиційні і перевірені часом підходи правової та суміжних наук, повинно бути максимально орієнтованим на сучасні соціальні реалії.

З огляду на це, науковцями та практиками дедалі частіше констатується необхідність перегляду сучасного розуміння кримінального права, його ролі та меж у теперішньому суспільстві.